

OBLJETNICE

ANNIVERSARIES

O STOGODIŠNJI CI SMRTI NAŠEGA VELIKOG
BOTANIČARAOSVRT NA ZNANSTVENI SKUP O ROBERTU VISIANIJU,
NA NJEGOV ŽIVOT I DJELO

With Summary in English

JOSIP BALABANIĆ

(Zavod za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih znanosti u Zagrebu,
Istraživački centar Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti)

Kako se 1978. navršilo stotinu godina od smrti Roberta Visianija Šibenčanina, Razred za prirodne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti organizirao je u Šibeniku od 5. do 8. listopada prošle godine znanstveni skup koji je raspravljao o njegovu životu i djelu.* Bilo je iznijeto oko četrdeset referata. U dvadesetak od njih izloženi su glavni podaci o životu uvažena botaničara i o rezultatima njegova rada u svjetlu suvremenih florističkih i vegetacijskih spoznaja. U drugih dvadesetak referata bili su prikazani neki rezultati florističkih i fito-socioloških istraživanja u područjima koja je i Visiani proučavao, kao i neka citološka i histološka istraživanja zanimljiva, između ostalog, za hortikulturnu primjenu. Zadnja dva dana sudionici znanstvenog skupa učinili su dvije botaničke ekskurzije: prvog dana (7. listopada) Krkom do Visovca i po kistanjskoj zaravni; slijedećeg dana na Kornate.

Za vrijeme održavanja znanstvenog skupa promoviran je također pretpisak (*reprint*) Visianijeva prvenca i preteče Dalmatinske flore (*Stirpium Dalmaticarum specimen*, Visiani 1826) u prijevodu dra Jure Radića. Bila je priređena i uspjeta Izložba cvijeća, otkrivena je spomenploča na Visianijevoj rodnoj kući, te položen vijenac na sarkofag obiteljske grobnice. Visianijeva obljetnica bila je obilježena i na zagrebačkoj izložbi cvijeća (lipanj 1978), te u stručnom (Hortikultura, Priroda) i dnevnom tisku. Radovi sa znanstvenog skupa u Šibeniku bit će u cijelosti objavljeni ove godine u posebnom zborniku.

* Napomena Uredništva: Budući da je prošlogodišnji volumen našega časopisa (Acta Bot. Croat. 37/1978) bio već u tisku, nismo mogli objaviti članak prošle godine pa to činimo sada.

Životni put Roberta Visianija Šibenčanina (1800—1878)

Kako se čini, obitelj Visiani potječe iz Francuske (Matković 1978:10). Otac Roberta, Ivan Krstitelj Visiani, došao je kao liječnik u Šibenik potkraj mletačke vladavine i oženio se Šibenčankom Mandaleonom Dražić. Sin Robert rodio im se u Šibeniku 9. travnja 1800.

Osnovno obrazovanje dobio je Robert u Šibeniku (do 1810). Gimnaziju i filozofiju polazio je u Splitu (1810—1817), a studij medicine i kirurgije na sveučilištu u Padovi (1817—1822) gdje je 1822. postigao i doktorat iz medicine. Od 1822. do 1826. bio je asistent za botaniku kod profesora Giuseppe Bonato, pri katedri za botaniku Medicinskog fakulteta. Koncem 1826. došao je u Šibenik. Nakon toga od početka 1827. do 1835. obavljao je službu liječnika i kirurga najprije u Kotoru i Drnišu, a potom je bio okružni liječnik u Budvi. U rodnom kraju kanio je trajno ostati (Visiani 1826: Prooemium). Godine 1835. pozvan je, međutim, natrag u Padovu i postavljen za profesora suplenta Bonato-u. Kad je Bonato slijedeće godine umro, imenovan je redovnim sveučilišnim profesorom botanike na Medicinskom fakultetu (1836—1860). Godine 1860. ušla je katedra za botaniku u okvir Filozofskog fakulteta, a nekoliko godina kasnije na Prirodoslovno-matematički fakultet. Radeći na njoj Visiani je stekao glas ugledna učenjaka i profesora. Kolegij botanike upisivali su studenti medicine, farmacije, kemije i budući srednjoškolski nastavnici. Nastava je imala teorijski i praktični dio. Umirovljen je 17. svibnja 1873.

Od sama početka svoga nastavničkog djelovanja Visiani je veliku brigu posvećivao Botaničkom vrtu za koji je dokazao da je osnovan 1545. i da je najstarija ustanova te vrsti uopće. Kao *Horti praefectus* njime je upravljao od 14. siječnja 1835. sve do svoje smrti. Velikom zalaganjem vrt je uspio obnoviti u kvalitativnom i kvantitativnom smislu tako da je 1854. gajen najveći broj vrsta koji je ikada dostignut (16.000 vrsta).

U svojim florističkim istraživanjima bio je, osim Dalmacijom, još zaokupljen florom i vegetacijom Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Srbije i krajeva oko Venecije. Pisao je i o biljkama Nubije, Egipta, Male Azije i Grčke. U eksperimentalne svrhe sam je uzgajao razne zanimljive biljke. Od svojih suradnika uvijek je zahtijevao opširna opažanja učinjena »u živo«.

Još za života za svoj rad odlikovan je s nekoliko najviših nagrada. Bio je redoviti, dopisni ili počasni član više od pedeset raznih društava znanstvenika, književnika ili nekih vrhunskih komisija. Zbog »velike zasluge oko znanosti u obće, a oko izraživanja prirodnoga naše domovine napose« izabrala ga je i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti za svoga počasnog člana (1876).

Umro je u Padovi 4. svibnja 1878. Prema vlastitoj želji tijelo mu je prenijeto u Šibenik i sahranjeno u obiteljskoj grobnici.

Visianijeva prirodoslovna istraživanja

Po svojoj temeljnoj izobrazbi Visiani je bio liječnik, ali je od početka karijere do kraja života pokazivao najdublje zanimanje za svijet bilja u botaničkom, ukrasnom, farmakološkom i gospodarskom pogledu. Kao botaničar, u prvom redu bio je sistematičar florist, zatim na daleko poznat hortikulturni stručnjak, a zanimali su ga također fitopaleontološki, fitopatološki, agronomski i neki zoološki problemi.

Visiani florist. U svome prvome opsežnijem znanstvenom radu (Visiani 1826), koji je napisao kad mu je bilo oko dvadesetpet godina, prvi je uopće pokušao dati makar i nepotpun pregled flore i vegetacije Dalmacije. Djelo je sam nazvao »pretečom« (*prodromus*) svjestan da je u njem puno nedostataka i da glavno djelo o istom predmetu tek ima doći. Uz primjenu Linnéova sustava u njem je naveo 725 vrsta i 39 varijeteta. U odsječku »Rijetke dalmatinske biljke« dao je dijagnozu dvanaest »novih« ili dotad nedovoljno razjašnjenih taksona. Za nas je osobito važno što je u popisu bilja koje je »dosad« u Dalmaciji zapazio, gdje god je samo mogao, uz latinski naziv naveo i hrvatski. K tome, da bi čitatelj bio bolje upućen gdje te biljke zapravo rastu i da bi, vjerojatno, što više pomogao budućim istraživačima dalmatinske flore te im olakšao posao, na početku knjige opisuje važnija naselja, ruševine gradova, planine, otoke, karakteristike tla, stratigrafske i klimatske značajke, rijeke, jezera, bare, močvare, ostatke ugaslih vulkana, rude, šume, pećine i fosile.

Neke biljke koje u tom djelu opisuje Visiani je od drugih dobio, ali je većinu upoznao na svojim putovanjima prvenstveno u šibenskom, trogirskom i splitskom kraju, te u dalmatinskoj zagori. Najviše je zato bilja iz okolice Šibenika, Zadra, Skradina, Trogira i Splita, nešto manje s otoka, okolice Primoštena, Klisa i Vrlike, a samo nekoliko biljaka s područja Sinja, Imotskog i Metkovića, dok ih iz dubrovačkog kraja uopće nema.

Stirpium Dalmaticarum specimen je doista utro put plodnom florističkom radu i zreloom djelu *Flora Dalmatica* (Visiani 1842, 1847 i 1852). Sam Visiani izdao mu je dvije dopune (*Florae Dalmaticae supplementum*): I. dopunu 1872. i prvi dio II. dopune 1877. Drugi dio II. dopune objelodanio je posthumno Visianijev suradnik P. A. Saccardo 1882. U svemu, Visiani je u Dalmaciji zabilježio nešto više od 2.700 vrsta. Njegova *Flora* još je i danas jedan od poglavitih izvora za istraživače dalmatinske flore. Najzanimljivije vrste obično je popratio ne samo opširnim opisima nego i dobrim crtežima koji su nakon tiskanja ručno bojani. Boje su još uvijek svježije i lijepe. U ovome djelu ispravio je mnoge ranije krive stavove tako da je ono zaista plod dugogodišnjeg sustavnog istraživanja i sazrijevanja te je nešto kasnije moglo sretno biti uklopljeno u, za tadašnje prilike cjelovitu, *Hrvatsku floru* Schloßera i Vukotinićeva (1869).

Što se tiče onih jedanaest »novih« vrsta i jednog varijeteta o kojima je u djelu *Stirpium*... govorio, valja reći da je sam Visiani u knjizi *Flora Dalmatica* izvršio temeljite ispravke. Odrekao se praktično i »vrste« *Scabiosa multiseta* i varijeteta vrste *Cephalaria leucantha* i »vrsta« *Campanula cordata*, *Arenaria arduini*, *Biscutella dilatata*, dok je *Corydalis ochroleuca* var. *albida* DC sveo pod vrstu *Corydalis ochroleuca* Koch (Visiani 1847: 16, 12, 137-8; 1852: 178, 113 i 97). S obzirom na *Crepis incarnata* već je u *Stirpium Dalm. spec.* (Visiani 1826: 53) napisao kako se pažljivim uspoređivanjem više uzoraka javlja sumnja da li je ta biljka uopće različita od *Crepis rubra* pa ju je dosljedno u djelu *Flora Dalm.* (Visiani 1847: 118) zaista sveo na varijetet *Crepis rubra* L. var. *scapigera* Ten. S druge strane, založio se (Visiani 1826: 54) da se kod biljke *Chrysanthemum turreanum* ostane u okviru roda ali da se, s obzirom na naziv vrste, uvaži *Trevira* koji je 1820. istu biljku dobio od Portenschlaga i označio je kao *Pyrethrum cinerarifolium* Trev. (usp. Visiani 1847: 88). Predaleko je, međutim, pošao kad je i vrstu *Satureja subspicata* Vis. sveo na rang varijeteta (o. c.: 194) jer se taj tak-

son danas smatra dobrom vrstom kao što je i Visianijeva nova vrsta *Seseli tomentosum* (usp. bilješke ispod teksta hrvatskog prijevoda djela *Stirpium Dalm. specimen* — Ogljed dalmatinskog bilja, Split 1978).

Visiani je stekao neprolaznih zasluga i za srpsku floristiku u suradnji s Josipom Pančićem nakon njihova susreta u Beču 1856 (Visiani 1856). Prvenac takve suradnje bio je Visianijev rad *Pet promatranih srpskih biljaka* (Visiani 1859a) a nakon toga sve do 1870. objavili su zajedno u obliku tzv. dekada ili desетки trideset rijetkih ili novih biljaka u tri dekade (Visiani et Pančić 1862, 1866, 1870). Među njima je bio i endemičan rod i vrsta *Pančićia serbica* Vis. Uz to, u *Drugom dodatku Dalmatinskoj flori* (Visiani 1877) dodao je i biljke koje rastu u Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori.

Visiani kao hortikulturni stručnjak stekao je u prvom redu veliki ugled svojim uspjesima u obnovi Botaničkog vrta u Padovi. Bio je čuven i tražen kao izvanredan poznavatelj egzotičnih i ukrasnih biljaka. Prvi je riješio pitanje »umjetne oplodnje« (tj. uspješna umjetnog oprašivanja) vanilije (*Vanilla planifolia* Andr.). Golemo hortikulturno znanje i razvijen smisao za cijeli sklop prirodnih i antropogenih činilaca važnih za razvoj neke vegetacije posebno je došao do izražaja u njegovoj raspravi *O vegetaciji i klimi otoka Lokruma* (Visiani 1863). Znatna odjeka imala je i izložba cvijeća što ju je priredio 1. srpnja 1845. o tristotoj godišnjici postojanja padovanskoga Botaničkog vrta.

Kao fitopalentolog Visiani je pisao o terciarnoj flori okoline Vincenze, o fosilnim biljkama Dalmacije (Visiani 1859b) i Venetskog polja. Ne znamo kakav je stav imao prema pitanjima evolucije živoga svijeta suočen s fosilnim i izumrlim biljnim vrstama. Čini nam se da je Visianiju botaničaru bio blizak stanovit transformizam koji s darvinizmom ipak nije imao ništa zajedničkog.

Svoj interes za neka zoološka pitanja Visiani je pokazao u nekoliko manjih radova u kojima dotiče probleme malakologije i primijenjene ihtiologije. U prvom radu pod naslovom »Popis kopnenih i riječnih mekušaca« (Visiani 1860—61) dao je popis dotad poznatih vrsta dopunivši *Katalog* koji su 1855. izdali Betta i Martinacci tako da je konačno bilo 118 kopnenih i 50 vodenih vrsta. U drugome radu »O ribnjaku morskih riba u jezeru slatkih voda kraj Arquà« (Visiani 1865—1867) razmišlja o uzgoju morskih riba u slatkovodnim uvjetima.

Z a k l j u č a k

Robert Visiani bio je čovjek široke erudicije i kulture, enciklopedist koji se vješto kretao u carstvu bilja kao i među kodeksima knjižnice Botaničkog vrta. Ostavio je blizu stotinu različitih radova, od toga šezdesetak botaničkih (gotovo cjelovita bibliografija nalazi se na kraju prijevoda djela *Stirpium Dalm. spec.*: Ogljed dalm. bilja, Split 1978: 199—206). U svojim florističkim i vegetacijskim istraživanjima, koja nas najviše zanimaju, veliku pozornost obraćao je novim ili rijetkim biljkama dok je za ostale davao najnužnije morfološke, ekološke ili fitogeografske podatke. Ako poznamo doba u koje je djelovao, nećemo se začuditi što je u sistematici slijedio Linnéa kao što isto tako nije čudno da se sav usredotočio na taksonomske probleme dok se fitocenološki uopće ne pojavljuju. Bez obzira na to, i unatoč činjenici da su se od Vi-

sianijeva doba na ovamo temeljna shvaćanja u botanici potpuno promijenila i da su došle nove spoznaje, Visianijevo djelo je i dalje od velike važnosti za floristiku kao i kad se radi o hrvatskom nazivlju bilja. Uostalom, ime mu živi i u nazivima tolikih naših endema koje je otkrio kao i u više od četrdeset biljnih taksona razvanih njemu u čast.

Literatura

- Matković, P.*, 1978: Predgovor u Oglad dalmatinskog bilja, Split 1978, 7—12.
- Visiani, R.*, 1826: *Stirpium Dalmaticarum specimen*. Tip. Crescinian, Padova. (Hrvatski prijevod dra J. Radića s pretiskom istog djela: Oglad dalmatinskog bilja, Čakavski sabor, Split 1978).
- Visiani, R.*, 1842, 1847, 1852: *Flora Dalmatica sive enumeratio stirpium vascularium quas hactenus in Dalmatia lectas et sibi observatas... I, II, III*. F. Hofmeister, Leipzig.
- Visiani, R.*, 1856: Visianijevo pismo Pančiću od 15. XII. Zajedno s drugim pismima: Institut za botaniku i botanička bašta, Beograd.
- Visiani, R.*, 1859 a: *Plantarum serbicarum Pemptas etc*. Mem. R. Ist. Ven., I. dio knj. 9.
- Visiani, R.*, 1859 b: *Piante fossili della Dalmazia raccolte ed illustrate dal prof. R. de V. Ibid.*, knj. 7,
- Visiani, R.*, 1860—61: *Elenco dei molluschi terrestri e fluviatili*. Atti dell'Ist. Ven. di scienze, lettere ed arti, knj. 6.
- Visiani, R.*, 1863: *Sulla vegetazione e sul clima dell'isola di Lacroma in Dalmazia*. Trst, Knjiž. zavod itd. C. Coena.
- Visiani, R.*, 1865—66: *Di un vivaio di pesci marini nel lago dolce di Arquà*. Atti dell'Ist. Ven. di sci., lett., ed arti, knj. 11.
- Visiani, R.*, 1866—67: *Appendice alla nota sul vivaio*. *Ibid.*, knj. 12.
- Visiani, R.*, 1872: *Florae Dalmaticae supplementum*. Mem. I. R. Ist. Ven., knj. 16.
- Visiani, R.*, 1877: *Florae Dalmaticae supplalterum adjectis plantis in Bosnia, Hercegovina et Montenegro crescentibus*. I. *Ibid.*, knj. 20; II. dio objavljen 1882. P. A. Saccardo, *ibid.*, knj. 21.
- Visiani, R. et J. Pančić*, 1862, 1866, 1870: *Plantae serbicae rariores aut novae a prof. R. de Visiani et prof. J. Pančić descriptae et iconibus illustratae*. *Ibid.*, I. dekada III. dio knj. 10; II. dekada III. dio knj. 12; III. dekada I. dio knj. 15.

SUMMARY

HUNDREDTH ANNIVERSARY OF DEATH OF BOTANIST R. VISIANI (REVIEW OF THE SYMPOSIUM ON HIS LIFE AND WORK)

Josip Balabanić

(Institute of history of natural, mathematical and medical sciences of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts, Zagreb)

The author reports briefly on the Symposium which commemorated the 100th anniversary of the death of Robert Visiani (Šibenik, October 5—8 1978). At some length he discusses his life and work. R. Visiani was born in Šibenik (1800) where he went to elementary school after which he attended secondary school in Split (1810—1817), and then completed the study of medicine and surgery in Padua (1817—1822). He

was assistant in the department of botany at the High school of Medicine (with Professor G. Bonato) until 1826 when he returned to his native country and practised medicine in Kotor, Drniš and Budva.

In 1835 he was offered the position of assistant professor in Padua. From 1836 until his retirement in 1873 he was professor of botany at the University of Padua. At the same time he was director of the well-known Botanical Gardens which he restored. The Gardens served him above all for modern teaching and botanical experiments.

The second part of this article presents Visiani's botanical research, emphasizing his floristic investigations, a result of which was his first book, *Stirpium Dalmaticarum specimen* (1826) recording more than 720 species of plants he had collected on his journeys in Dalmatia. He was the first to attempt a systematic, though incomplete, survey of Dalmatian flora. But that was only the precursor of his capital work *Flora Dalmatica* in three parts: I 1842, II 1847, III 1852. Visiani published two parts of Supplement: I (1872), and the first part of Supplement II (1877). His collaborator P. A. Saccardo finished the second part of Supplement II (1882). This work was soon used by Schlosser and Vukotinić, who compiled the relatively complete *Flora Croatica* (1869). *Flora Dalmatica* with more than 2,700 species recorded remains to this day one of main sources in the study of the flora of south-eastern Croatia. Visiani's floristical work is also important for investigations of Serbian, Bosnian, Herzegovinian and Montenegrin flora. Visiani had a special understanding of taxonomic and floristic problems. This is proved by the fact that numerous plant endemics he had discovered are still retained and so are many new taxons he was the first to describe and name. He wrote some sixty botanical studies and articles.